

Grundsætning i dansk Ret, at al Bondeskyld skal henligge til Bondeslægternes Ernæring, til deres Brug, og den maa ikke drives under Herregaarden, og Bøndergaardene maa ikke nedlægges. Men desuden er det en gammel Grundsætning, som gaar helt tilbage til Christian den 2dens Tid, at al Bondeskyld skal gives Bønderne til varig Brug, og helt tilbage til Frederik den 1stes Tid gaar den Grundsætning, at Bondeskyld skal gives Bondefamilierne til livsvarig Brug, det er Livsfæste. Saa Herremændene vare dog ikke anderledes stillede overfor Fæstegaardene, end at de maatte for det første ikke bruge dem selv, og desuden maatte de ikke give dem til Brug til andre, som de selv vilde, men skulde give dem i Brug til Bondeslægterne, og give dem i *livsvarig* Brug til Bondeslægterne. Herfor havde Bønderne at svare: *Jordfæstning*, naar de toge Gaarden til Fæste, *Landgilde*, som oprindelig var vedtægtsmæssigt fastsat og ikke kunde stige, før en ulykkelig Bestemmelse i 1792 gennem en fejl Fortolkning førte til, at Landgildet blev givet fri, og saa *Hoveri*, som ogsaa oprindelig var vedtægtsmæssigt bestemt, og som, efter at være misbrugt, dog i Midten af forrige Aarhundrede endelig blev efterhaanden ophævet. Dette var de Afgifter, Bønderne havde at svare, men ellers var Bondeskylden deres. Herremændene havde altsaa kun den Ret over dem, som de havde i Kraft af, at de vare det administrative Mellemed mellem Staten og Bønderne, det Mellemed, som skulde indestaa for Skatterne. Men hele denne nationale Retsdannelse, hvis Rigtighed er anerkendt allerede i Midten af forrige Aarhundrede af J. E. Larsen, en af de betydeligste Jurister, Danmark nogen Sinde har talt, den blev i Aarenes Løb forfusket og er ligesom gaaet helt i Glemme, og det er ejendommeligt at se, at vi nu have haft den danske Gaardmandsstand som herskende her i Landet i en Aarrække, uden at der er gjort noget Forsøg paa at skaffe de Fæstegaardmænd, vi endnu have tilbage, deres Ret. Og det er dog ikke Smaating, det drejer sig om. Jeg tror nok, jeg med et rundt Tal kan sige, at der endnu i Danmark er 3,700 Fæstegaarde, og at der under Fæstegaardene henligger saadan noget som 18,000 Tønder Land. Dette sidste Tals Rigtighed er jeg ikke vis paa, men det skal nok passe med de 3,700 Fæstegaarde. Uden at komme nærmere ind paa en retslig eller historisk Dokumentation af dette Forhold, som vilde tage

for lang Tid, maa jeg dog nok have Lov til ganske kort at citere, hvad J. E. Larsen, denne store, ansete Jurist, som Medlem af Rigsdagen udtalte i en Betænkning angaaende denne Sag allerede i 1851. For saa hurtigt, — efter at vi havde faaet den fri Forfatning i 1849, — som i 1851 er denne Sag allerede saa vidt fremme paa Rigsdagen, at der afgives en endogsaa meget udførlig Udvalgsbetænkning angaaende den, en Udvalgsbetænkning, som jeg skal nævne hvor staar, fordi jeg tror, det vil være af Interesse for de danske Landborepræsentanter at gøre sig bekendt med den og til Nytte for denne Sag, som dog vel under en eller anden Form nu maa komme til nærmere Drøftelse og Overvejelse paa Rigsdagen. Betænkningen findes i Tillæg B. for 1851 Sp. 995 ff. Der findes en af J. E. Larsen udarbejdet særdeles god Udredning af hele Fæstespørgsmaalet, og jeg skal blot citere et ganske lille Stykke af den. Han udtaler her paa Spalte 1004: „Thi visselig vilde det være en skrigende Æret imod Efterkommerne af dem, som man tidligere i Godsejernes Interesse tvang til under de ugunstigste Vilkaar at forblive paa Godserne for at opdyrke baade Fæstegaardene og Hovedgaardene, om de nu under de heldigere Forhold, der for største Delen skyldes denne Befolknings Slid og Arbejde, skulde kunne drives tomhændede bort fra de Jorder, de hidtil have haft i Brug, eller nødes til at søge at holde sig paa disse under saadanne trykkende og byrdefulde Vilkaar, som dog tilsidst vilde føre til deres Forarmelse og Undertrykkelse og tilintetgøre den Velstand og Selvstændighed, hvortil Lovgivningen har villet, at Bondestanden skulde kunne arbejde sig op. Dette vilde ligesaa meget stride imod Almenvellet som imod den til Bønderjorderne fra gammel Tid knyttede Bestemmelse „at skulle benyttes paa den for Bondestandens Vel tjenligste Maade“. Bondestanden har i det mindste Medejendomsret til Fæstejorden, og det er uretfærdigt at forlange, at de danske Fæstegaardmænd skulde købe deres Fæstegaarde til fuld Pris af Godsejerne.“

I de Aar, som forløb i Midten af Halvtredserne, blev den danske Gaardmandsstand vel vakt noget af Bondevennerne, men Godsejerne fik sig organiserede bedre og stærkere, og det lykkedes dem med Urette at føre den Opfattelse igennem i Fæsteloven af 19. Februar 1861, at Godsejerne maatte sælge Fæstegaardene for den højeste Pris, de kunde opnaa, til hvem de vilde. Det er en blodig Æret mod den